

ANDRZEJ KOKOWSKI

STRATYFIKOWANY OBIEKT KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH W GRÓDKU NAD BUGIEM, WOJ. ZAMOJSKIE

Prowadzone od roku 1984 prace wykopaliskowe na cmentarzysku ludności grupy masłomeckiej z młodszego okresu rzymskiego, zlokalizowanym w południowo-zachodniej części stanowiska IC w Gródku nad Bugiem, gm. Hrubieszów¹, pozwoliły również na rozpoznanie południowej części osady kultury pucharów lejkowatych, znanej z wcześniejszych badań². Na powierzchni około 1190 m² zbadano do tej pory 81 obiektów tej kultury³, oraz uchwycono cmentarzyska ludności kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki biało malowanej⁴ i kultury strzyżowskiej⁵.

W sezonie 1988 r. odkryto w środkowej części zbadanej partii stanowiska (ryc. 1) interesujący obiekt nr 80 – jamę, zawierającą dużą ilość materiału zabytkowego, mieszczącego się w czterech wyraźnych horyzontach stratygraficznych wypełniska. Na głębokości około 35 cm od dzisiejszej powierzchni ziemi ornej natrafiono na skupisko dużych brył polepy, fragmentów naczyń i sterzący między nimi kamień (ryc. 2). Wymienione elementy tkwiły w warstwie o ciemnym zabarwieniu, przesyconej spalenizną. Po wypreparowaniu skupiska

¹ A. Kokowski, *Południowa część osady kultury pucharów lejkowatych na stanowisku IC w Gródku nad Bugiem, woj. zamojskie (Badania 1954-1956)*, Spraw. Arch., t. 40:1989, s. 9-30; A. Kokowski, *Badania na stanowisku IC w Gródku nad Bugiem, gm. Hrubieszów*, [w:] Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS w 1987 roku, Lublin 1987, s. 26-27; A. Kokowski, *Piąty sezon badań południowej części stanowiska IC w Gródku nad Bugiem, woj. zamojskie*, [w:] Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS w 1988 roku, Lublin 1988, s. 15-17.

² J. Kowalczyk, *Prace badawcze 1957 r. osady kultury pucharów lejkowatych w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 25:1958, s. 317, 320.

³ Pomimo zlokalizowania w 1988 roku fragmentu wykopu założonego przez J. Kowalczyka (A. Kokowski, *Piąty sezon ...*, s. 13) w 1957 roku (J. Kowalczyk, *Prace badawcze ...*, s. 317) i T. Dąbrowską w 1961 roku (T. Dąbrowska, *Cmentarzysko kultury czerniachowskiej w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 39:1974, s. 229), istnieją w dalszym ciągu wątpliwości co do przebiegu ich południowej granicy, silnie zniszczonej regulacją pola w latach siedemdziesiątych. Niemożliwe więc jest określenie dokładnie przebadanej powierzchni, chociaż ewentualne różnice z chwilą odsłonięcia w całości starych wykopów, nie powinny przekroczyć granicy 4 m.

⁴ A. Kokowski, A. Zakościelna, *Grób kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej z Gródka nad Bugiem, stan. IC, gm. Hrubieszów, woj. Zamość*, Spraw. Arch., t. 39:1988, s. 59-67; A. Kokowski, *Badania ...*, s. 26; A. Kokowski, *Piąty sezon ...*, s. 17.

⁵ B. Bargiel, A. Kokowski, *Nowe materiały do poznania późnego okresu neolitu i wczesnego okresu epoki brązu z Lubelszczyzny Wschodniej*, Spraw. Arch., t. 43:1991, s. 139-144.

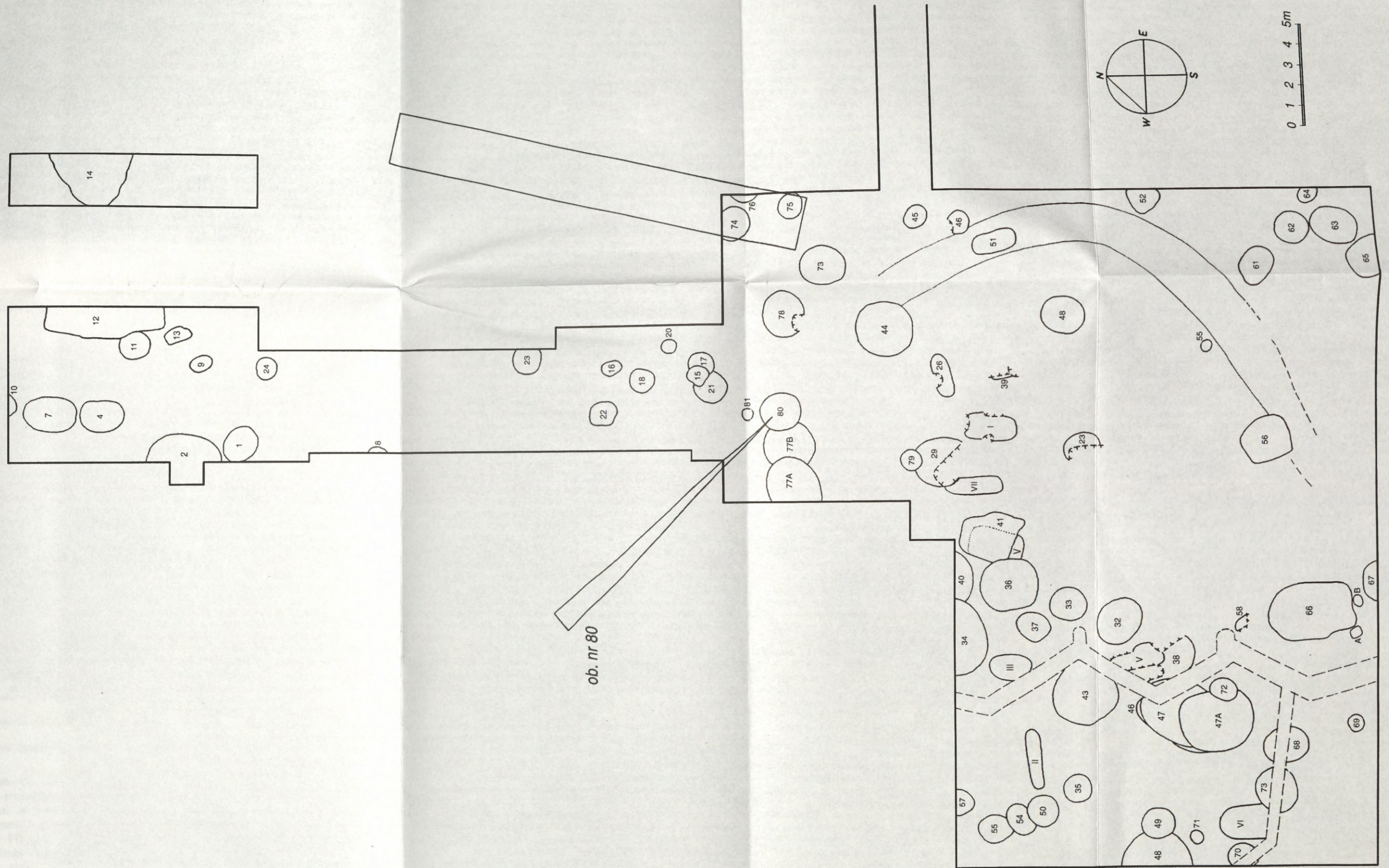
Ryc. 2. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, strop jamy nr 80 – widok od strony zachodniej.
Fot. A. Kokowski.

Fig. 2. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Roof of pit 80 – view from the west.

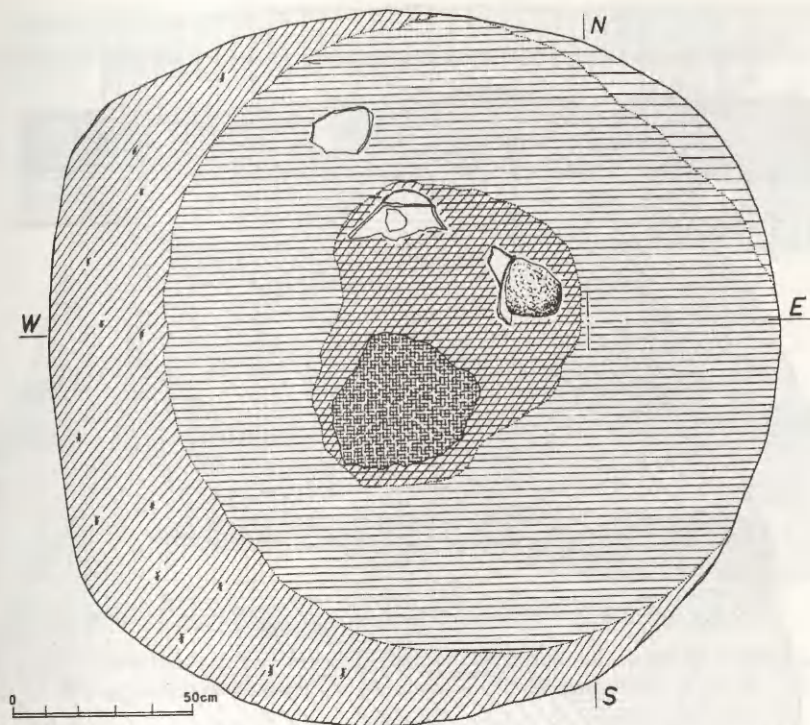
Ryc. 3. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, naczynie i kamień żarnowy w stropie jamy nr 80. Fot. A. Kokowski.

Fig. 3. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. A vessel and a grinding stone in the roof of pit 80.

Ryc. 1. Gródek nad Bugiem, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie, plan sytuacyjny południowej części osady KPL na stanowisku 1C, według stanu badań z 1988 roku. Cyframi rzymskimi oznaczono groby kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki biało malowanej i kultury strzyżowskiej. Cieńszą linią zaznaczono przebieg wykopu J. Kowalczyka z 1956 roku. Rys. E. Kokowska.

Fig. 1. Gródek nad Bugiem, Hrubieszów commune, Zamość province. Situational plan of the southern part of the Funnel Beaker culture settlement on site 1C, according to the state of investigations in 1988. Roman numerals represent the graves of the Volynia-Lublin Painted Pottery culture and Strzyżów culture. The thin lines marks the probable course of the trench by J. Kowalczyk in 1956.

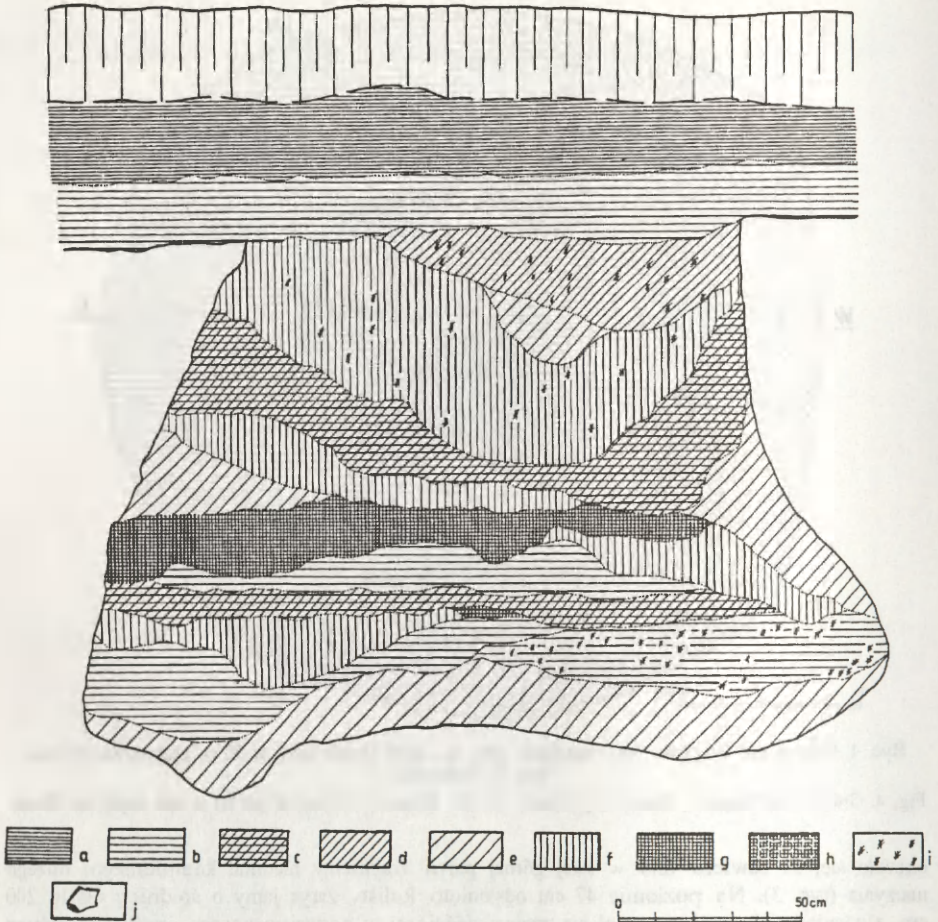

Ryc. 4. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C. plan stropu jamy nr 80 na głębokości 45 cm.
Rys. E. Kokowska.

Fig. 4. Gródek nad Bugiem, Zamość, province, site 1C. Plan of the roof of pit 80 at the depth of 45 cm.

okazało się, że zawiera ono w swej górnej partii fragmenty niemal kompletnego, dużego naczynia (ryc. 3). Na poziomie 47 cm odsłonięto kolisty zarys jamy o średnicy około 200 cm, z wyodrębniającymi się w planie trzema częściami w postaci: ciemnego środka, w którym znaleziono dotąd większość materiału ceramicznego, nieco jaśniejszego jego obrzeża w kształcie koła o średnicy około 175 cm, przechodzącego od zachodniej strony w jasne obramowanie, zawierające znaczną liczbę drobnych fragmentów polepy (ryc. 4). Profil jamy dzwonowaty, z wypukłym, równym dnem, znajdującym się w środkowej jej części na głębokości około 200 cm. Opada ono w kierunku ścianek bocznych do głębokości około 210 cm. Przy ścianie NE obiektu znajdowało się nieckowate zagłębienie, około 15 cm poniżej dna jamy, średnicy około 35 cm (ryc. 5). Maksymalna średnica obiektu mierzona przy dnie wynosiła 260 cm (ryc. 6).

Stratyfikację wypełniska jamy tworzą cztery główne nawarstwienia. Warstwa I (W-I) – ukształtowana nieckowato, zajmowała tylko centralną część obiektu (ryc. 6). Posiada ona w najgłębszym miejscu miąższość około 30 cm, licząc od stropu calca i sięgała głębokości 78 cm. Dzieliła się ona na dwie wyraźne części. Górną stanowiło zwarte skupisko polepy czytelne jeszcze powyżej zarysowania się stropu (ryc. 2); dolną natomiast struktura jednorodna barwy brunatnej powstała z udziałem bardzo słabo przemytej gliny i niewielkiej ilości spalenizny. Warstwa II (W-II) – również ukształtowana nieckowato (ryc. 6), osiągnęła głębokość 122 cm, przy miąższości około 50 cm w partii środkowej. W górnej swej części miała ona barwę jasnobrunatną z ciemniejszymi plamami gliny lessowej, wymieszanej ze słabo przemytą

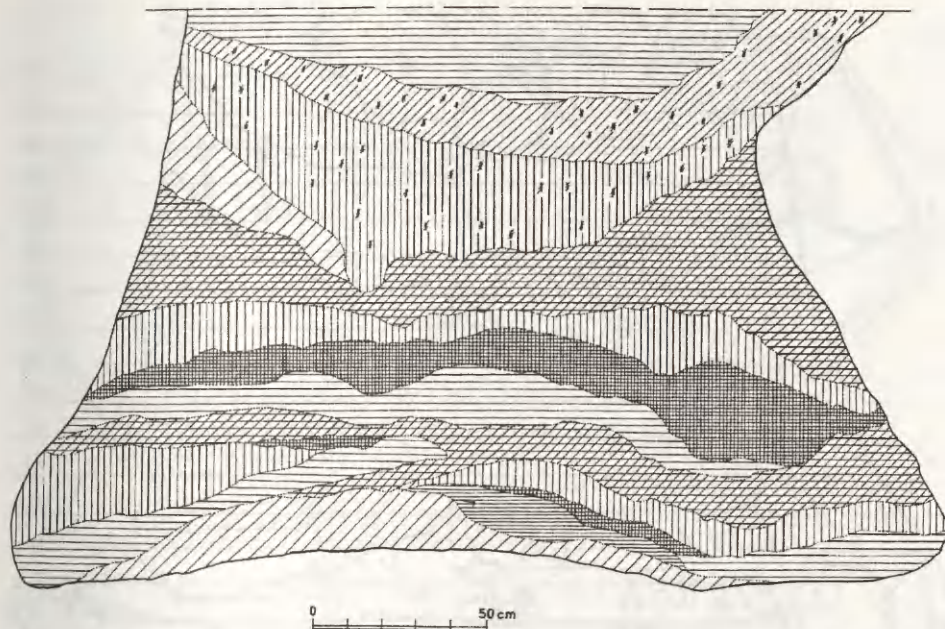
Ryc. 5. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, profil N-S jamy nr 80; oznaczenia warstw wspólne dla wszystkich rysunków:

a – warstwa ciemnobrunatna z dużym udziałem próchnicy, b – warstwa szarobrunatna z udziałem słabo przemytej gleby i gliny, c – warstwa szarobrunatna z udziałem silnie przemytej gleby występującej z glebą s albo przemyta, d – warstwa brunatna z udziałem słabo przemytej gleby, e – warstwa szarej gliny z udziałem silnie przemytej gleby, f – warstwa ciemno-szara z udziałem silnie przemytej gleby, g – warstwa czarna z udziałem spalenizny, h – polepa w dużych bryłach, i – polepa silnie rozdrobniona, j – fragmenty naczyń. Rys. E. Kokowska.

Fig. 5. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Profile N-S of pit 80; the layers in each drawing marked in an identical manner:

a – dark brown layer with a large amount of humus, b – brown layer with some amount of weakly washed-out soil and clay, c – grey and brown layer with strongly washed-out soil together with weakly washed-out soil, d – brown layer with weakly washed-out soil, e – layer of grey clay with strongly washed-out soil, f – dark grey layer with strongly washed-out soil, g – black layer with burnt matter, h – daubed clay in large lumps, i – daubed clay in small pieces, j – potsherds.

glebą barwy brunatnej i drobnymi fragmentami polepy. Niżej była ona nieco ciemniejsza, gdyż warstwa gliny z udziałem słabo przemytej gleby barwy brunatnej, zdominowana była przez silnie przemytą glebę barwy jasnobrunatnej. Być może z opisaną warstwą należy łączyć widoczny od strony wschodniej profilu (ryc. 5, 6) klin, powstały z szarobrunatnej gliny, z udziałem bardzo silnie przemytej gleby barwy jasnobrunatnej. Warstwa III (W-III) powstała z szeregu drobnych, wyraźnie kontrastujących warstewek, które pozwalają na wydzielenie

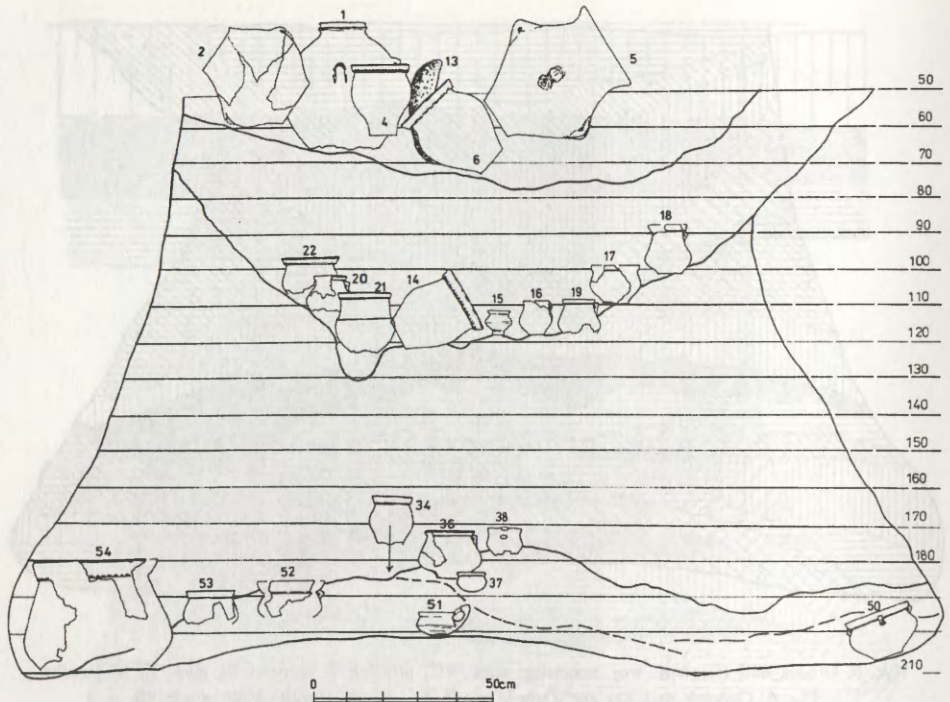
Ryc. 6. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, profil E-W jamy nr 80. Rys. E. Kokowska.

Fig. 6. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Profile E-W of pit 80.

dwóch części – A i B. W-III-A sięgnęła do głębokości około 140 cm w środku obiektu, a 170 na jego obrzeżach. Składała się ona z cienkiej górnej warstewki powstałej z udziału gleby o różnym stopniu przemycia, oraz jaśniejszej od niej – dolnej, z udziałem słabo przemytej gleby barwy brunatnej (będącej w przewadze nad silnie przemytą). W-III-B sięgnęła głębokości 175 cm na środku i 210 cm po stronie wschodniej jamy. Tworzą ją stożkowo ułożone warstewki, charakteryzujące się od góry: dużym udziałem spalenizny, niżej słabo przemytej gleby barwy brunatnej i jasnobrunatnej; kolejno – wyraźnie ciemniejsza powstała z gleby o różnym stopniu przemycia. Spoczywa ona od strony wschodniej na warstwie silnie przemytej gleby o zabarwieniu ciemnoszarym i na soczewce spalenizny, zlokalizowanej nad środkową częścią jamy. Pod tym układem stwierdzono jasnobrunatną warstwę bez wtretów. Warstwa IV (W-IV) sięga do dna jamy i dzieli się również na dwie części: W-IV-A, czytelną po zachodniej stronie profilu jako pasmowe układy jasnobrunatnej, słabo przemytej i silnie przemytej ziemi oraz warstwy bardzo cienkiej, nieomal czarnej, zawierającej najpewniej węgiel drzewny. Najniższą część tej sekwencji tworzy warstewka bardzo ciemnej gleby. W-IV-B to jednorodna warstwa barwy szarej, powstała z gliny z udziałem bardzo silnie przemytej ziemi (ryc. 6).

Wyróżnione warstwy zawierały materiał zabytkowy w postaci drobnych fragmentów kości zwierzęcych, polepy i ceramiki naczyniowej, wyraźnie koncentrujących się w ich spągach. Tylko w przypadku warstwy nr III rozmieszczony był on równomiernie w całej jej grubości. W warstwach nr I, II i IV zlokalizowano nadto duże fragmenty naczyń, pozwalające często na pełną ich rekonstrukcję (ryc. 7).

W-I zawierała duże fragmenty naczyń, które pozwoliły na odtworzenie następujących form: (1) – nieomal kompletne, pozbawione jedynie dna naczynie baniaste ze słabo wyodrębnioną cylindryczną szyjką, zdobioną poziomym żeberkiem, z 4 kolankowatymi uchami powyżej

Ryc. 7. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, schemat stratyfikacji jamy nr 80; na profil nanie-siono podstawowe formy ceramiczne, numerując je zgodnie z katalogiem umieszczonym w tekście.

Rys. E. Kokowska.

Fig. 7. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Diagram of the stratification of pit 80; basic pottery forms are drawn on the profile. They are number according to the catalogue in the text.

największej wydętości brzuśca (ryc. 8a). Barwa jasnobrunatna, wypał dobry, w glinie domieszka bardzo drobnego piasku, powierzchnia gładka. Zachowana wys. 350 mm, średn. wylewu 134 mm, brzuśca 350 mm, części przydennej 205 mm, wys. szyjki 35 mm. (2) – Fragment baniastego naczynia z utraconym pierwotnie i zagładzonym na nowo wylewem, z wyodrębnioną częścią przydenną, z 4 uchami na największej wydętości brzuśca (ryc. 8b). Barwa jasnobrunatna, wypał dobry, glina schudzona bardzo drobnym piaskiem, powierzchnia gładka „mączysta”. Wys. naczynia 280 mm, śred. wylewu 107 mm, brzuśca 300 mm, dna 118 mm. (3) Fragment dużej amfory z prostym, nie zgrubionym brzegiem odgiętym na zewnątrz i czterema kolan-kowatymi uchami na największej wydętości brzuśca (ryc. 8d). Barwa naczynia jasnopomarań-czowa, wypał dobry, glina z domieszką tłuczni ceramycznego, powierzchnia gładka, lśniąca, spękana z tendencją do łuszczenia się. Zachowana wys. 265 mm, śred. wylewu 110 mm, brzuśca 310 mm. (4) – Zachowane w dużych fragmentach naczynie o jajowatym brzuścu z prostym, odgiętym na zewnątrz wylewem zgrubionym u nasady i zdobionym szeregiem dołków, z częścią przydenną wyraźnie wyodrębnioną (ryc. 8f). Barwa ciemnoszara, wypał dobry, glina z domieszką silnie rozdrobnionej ceramiki, powierzchnia gładka, nierówna, z po-łykiem. Wys. naczynia 194 mm, śred. wylewu 148 mm, brzuśca 200 mm, dna 70 mm. (5) – Zachowane w dużych fragmentach naczynie o owalnym brzuścu, z długim, wychylonym tulipanowato na zewnątrz wylewem i wyodrębnionym dnem, z 4 kolankowatymi masywnymi uchami na największej wydętości brzuśca (ryc. 8g). Barwa brunatna, wypał dobry, w glinie

Ryc. 8. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C:
 a-d, f-g - naczynia z W-I, e - naczynie z W-II ja i nr 80. Rys. E. Kokowska.

Fig. 8. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C:
 a-d, f-g - vessels from W-I, e - a vessel from W-II of pit 80.

niewielka domieszka tłuczonych skorup i być może nieintencjonalna niewielka ilość drobnego piasku, powierzchnia gładka. Wys. naczynia 400 mm, śred. wylewu 260 mm, brzuśca 355 mm, dna 130 mm. (6) – Naczynie o jajowatym brzuścu, z wyodrębnionym wylewem odgiętym na zewnątrz, zaopatrzonym w okap zdobiony ornamentem arkadowym (ryc. 17b). Barwa szarobrunatna, wypał słaby, w glinie ceramiczny tłuczek, powierzchnia gładka, nierówna. Wys. naczynia 244 mm, śred. wylewu 190 mm, brzuśca 215 mm, dna 95 mm. (7) – Fragment wylewu naczynia o średnicy 220 mm, z prostym, nie zgrubionym, odgiętym na zewnątrz brzegiem podkreślonym rowkiem (ryc. 8c). Barwa jasnobieżowa, wypał dobry, glina bez domieszki, powierzchnia gładka, lśniąca.

Ponadto w warstwie I zostały znalezione: (8) – Fragment brzuśca naczynia, zdobionego dwoma szeregami odcisków stempla (ryc. 11d). Barwa jasno pomarańczowa, wypał dobry, w glinie domieszka tłuczonych skorup i drobnego tłuczni granitowego, powierzchnia gładka. (9) – Przydenna część naczynia kultury "Cucuteni-Tripolie", barwa jasno pomarańczowa, wypał bardzo dobry, glina bez domieszki, powierzchnia bardzo gładka. (10) – Walcowa konkrecja krzemienista ze śladami stłuczenia na jednym końcu (ryc. 10a). Dług. 72 mm, śred. 35 i 32 mm. (11) – Drapacz wiórowy z retuszowanymi bokami⁶ z krzemienia świciechowskiego (ryc. 12e), dług. 56 mm, szer. 33 mm. (12) – Kamień żarnowy (szlifierski ?), dług. 260 mm, szer. 160 mm, wys. 100 mm, z niekawatymi zagłębieniami. (13) – Uszkodzona zawieszka z zęba zwierzęcego, z przewierconym otworkiem (ryc. 10b), zachowana wys. 24. Ponadto w warstwie I znaleziono 18 fragmentów pochodzących najprawdopodobniej z innych niż opisane wyżej naczyń, a także kości zwierzęce.

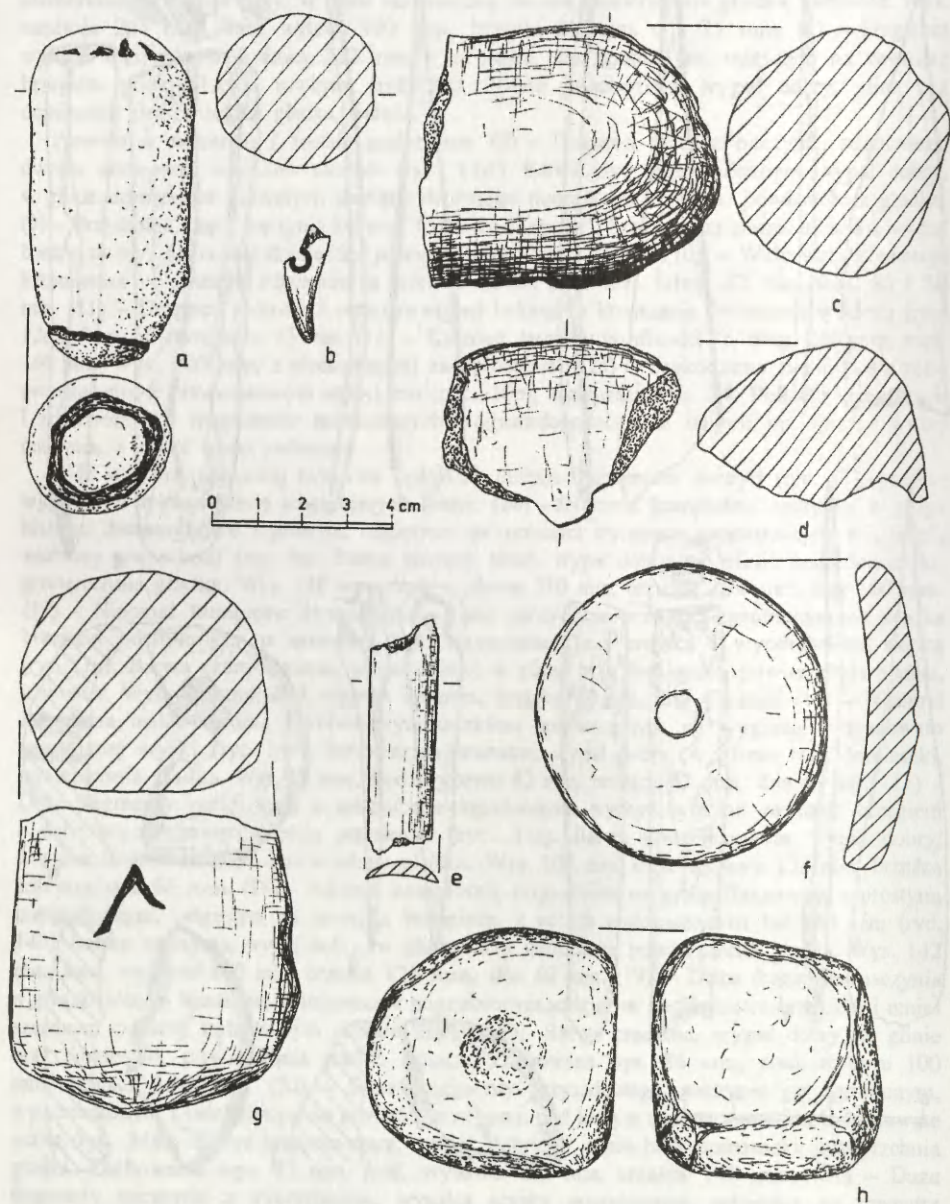
W-II w partii spągowej zawierała skupisko dużych fragmentów naczyń (ryc. 13), pozwalających na rekonstrukcję następujących form: (14) – Nieomal kompletne naczynie, w przybliżeniu dwustożkowe z prostym, odgiętym na zewnątrz wylewem zaopatrzonym w „okap”, zdobiony nacięciami (ryc. 8a). Barwa ciemno szara, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Wys. 210 mm, śred. wylewu 210 mm, brzuśca 204 mm, dna 100 mm. (15) – Nieomal kompletne dwustożkowe, małe naczynie z prostym, zgrubionym od środka brzegiem odchylonym na zewnątrz, ostro zaznaczoną linią brzuśca i wyodrębnioną stopką (ryc. 11a). Barwa szaro-brunatna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka, nierówna. Wys. 70 mm, śred. wylewu 76 mm, brzuśca 80 mm, dna 42 mm. (16) – Nieomal kompletna mała amforka z kolankowym uszkiem umieszczonym na wygięciu tulipanowato wychylonej szyjki (ryc. 14e). Barwa szaro-brunatna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Wys. 95 mm, śred. wylewu 82 mm, brzuśca 93 mm, dna 45 mm. (17) – Duże fragmenty małej wazy z nieznacznie zgrubionym, wychylonym na zewnątrz brzegiem i słabo wyodrębnioną częścią przydenną (ryc. 11e). Barwa szaro-brunatna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Wys. 105 mm, śred. wylewu 138 mm, brzuśca 150 mm, dna 66 mm. (18) – Nieomal kompletne, przysadziste naczynie faszowate, z prostym, niezgrubionym, odgiętym na zewnątrz brzegiem, z uchem umieszczonym tuż pod nim (ryc. 14b). Barwa brunatna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Wys. 142 mm, śred. wylewu 110 mm, brzuśca 125 mm, dna 60 mm. (19) – Duże fragmenty naczynia o gruszkowatym kształcie, z nieznacznie pogrubionym, odgiętym na zewnątrz brzegiem i umieszczonym poniżej kolankowym uszkiem (ryc. 15b). Barwa brunatna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka, lśniąca. Zachowana wys. 86 mm, śred. wylewu 100 mm, brzuśca 130 mm. (20) – Duże fragmenty przysadzistego naczynia ze zgrubionym, wyodrębnionym i odchylonym na zewnątrz brzegiem, pod którym umieszczone jest kolankowate uszko (ryc. 14d). Barwa brunatno-szara, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Zachowana wys. 92 mm, śred. wylewu 105 mm, brzuśca 140 mm. (21) – Duże fragmenty naczynia z wyodrębnioną, wysoką szyjką, pogrubionym, odgiętym na zewnątrz

⁶ Chciałbym niniejszym wyrazić wdzięczność Koledze dr Jerzemu Liberze za pomoc w klasyfikacji materiałów krzemienych i ich ilustracje.

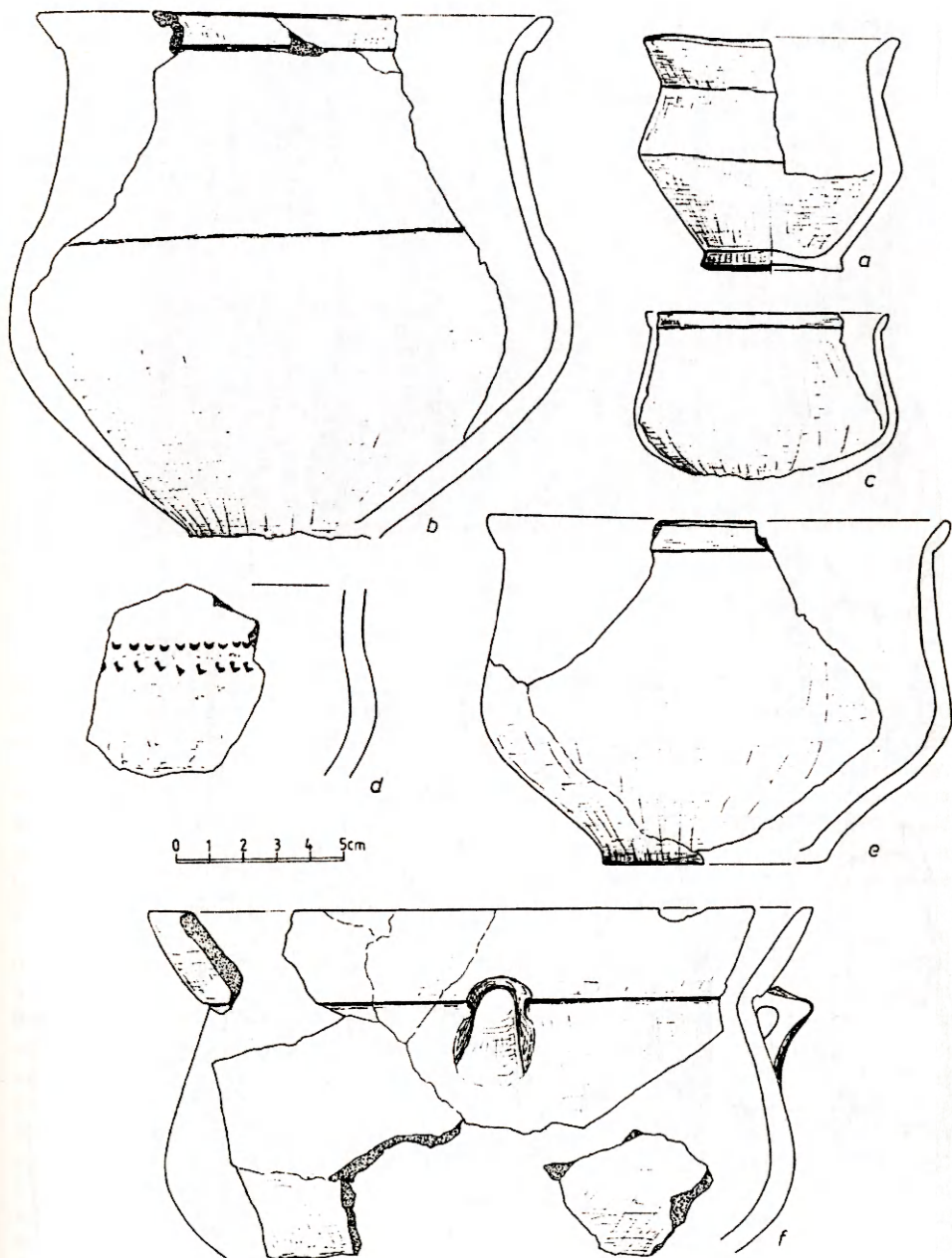
Ryc. 9. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C:
b,d,i,j - zabytki z W-II, a - z W-III-A, f - z W-III-B, c,e,g,h, - z W-IV-A jamy nr 80. Rys. E. Kokowska.

Fig. 9. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C:
b, d, i, j - finds from W-II, a - from W-III-A, f - from W-III-B, c, e, g, h - from W-IV-A of pit 80.

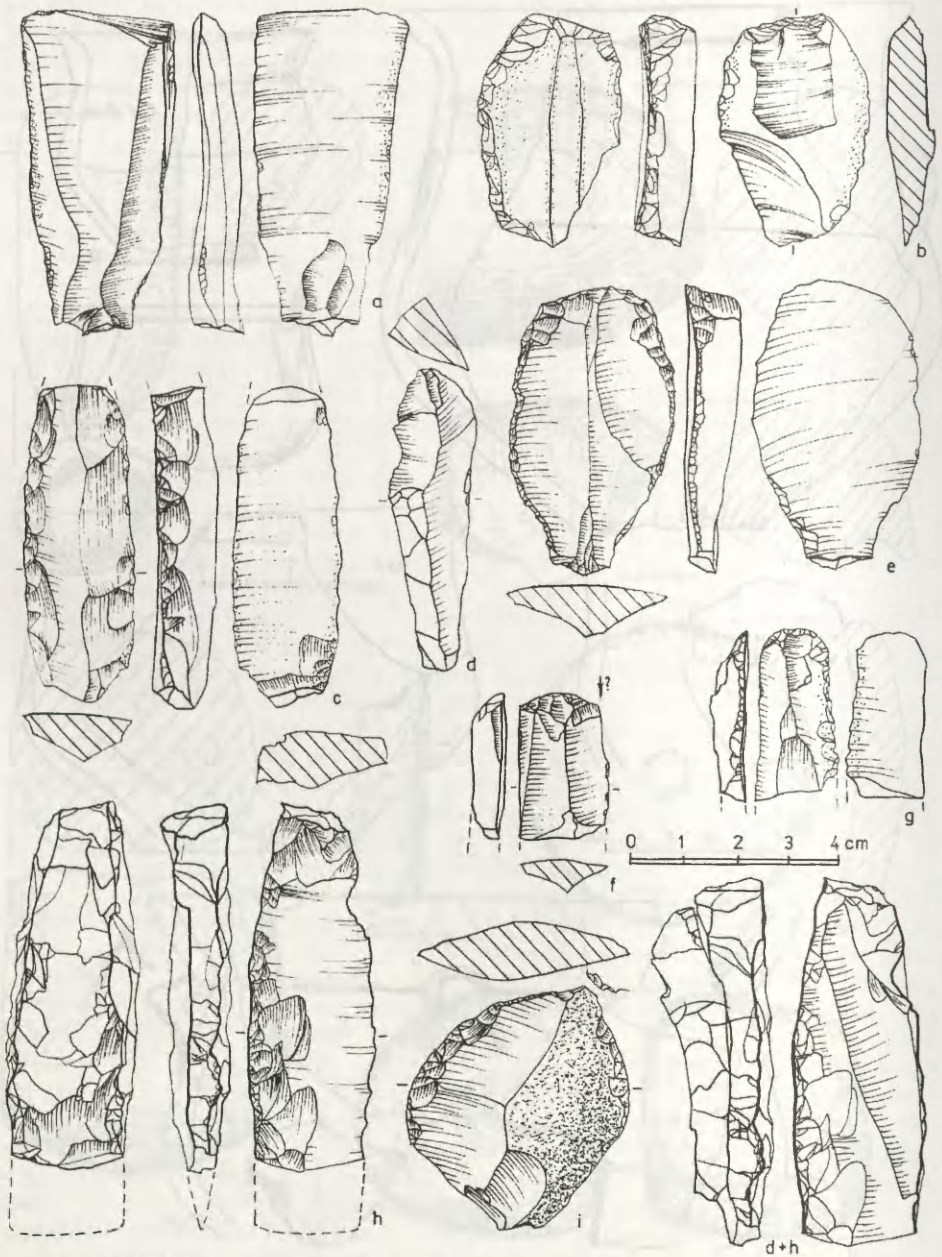
Ryc. 10. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C:
 a - zabytek z W-I, e g - z W-II, c, d, h - z W-IV-A jamy nr 80. Rys. E. Kokowski.

Fig. 10. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C:
 a - an artifact from W-I, e, g - from W-II, c, d, h - from W-IV-A of pit 80.

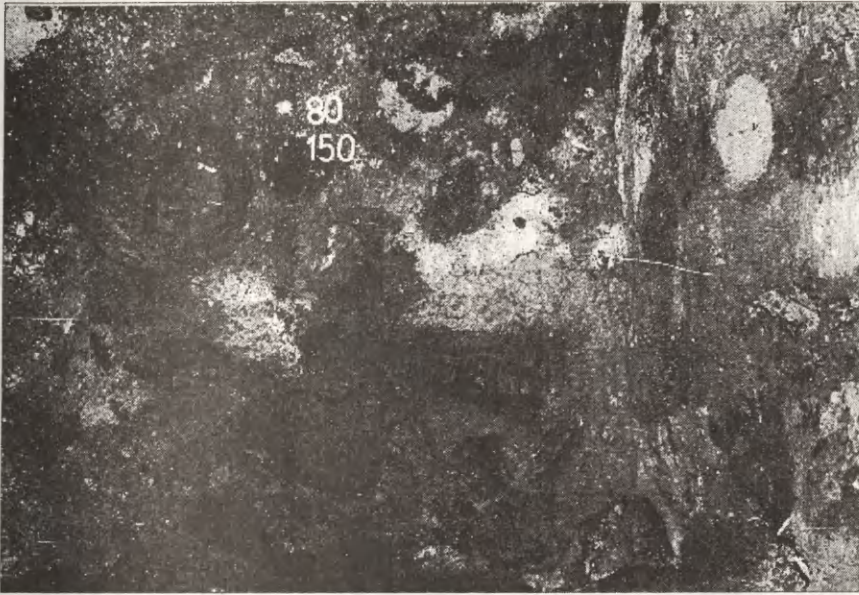
Ryc. 11. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C:
 b,d - naczynia z W-I, a,e - naczynia z W-II, c - z W-IV-A, f - z W-IV-B jamy nr 30. Rys. E. Kokowska.

Fig. 11. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C:
 b, d - vessels from W-I, a, e - vessels from W-II, c - from W-IV-A, f - from W-IV-B of pit 80.

Ryc. 12. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, materiały krzemienne z jamy nr 80:
 e - z W-I, b - z W-II, g, i - z W-III-A, c, f - z W-IV-A, a, d, h - z W-IV-B. Rys. J. Libera.

Fig. 12. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Flint material from pit 80:
 e - from W-I, b - from W-II, g, i - from W-III-A, c, f - from W-IV-A, a, d, h - from W-IV-B.

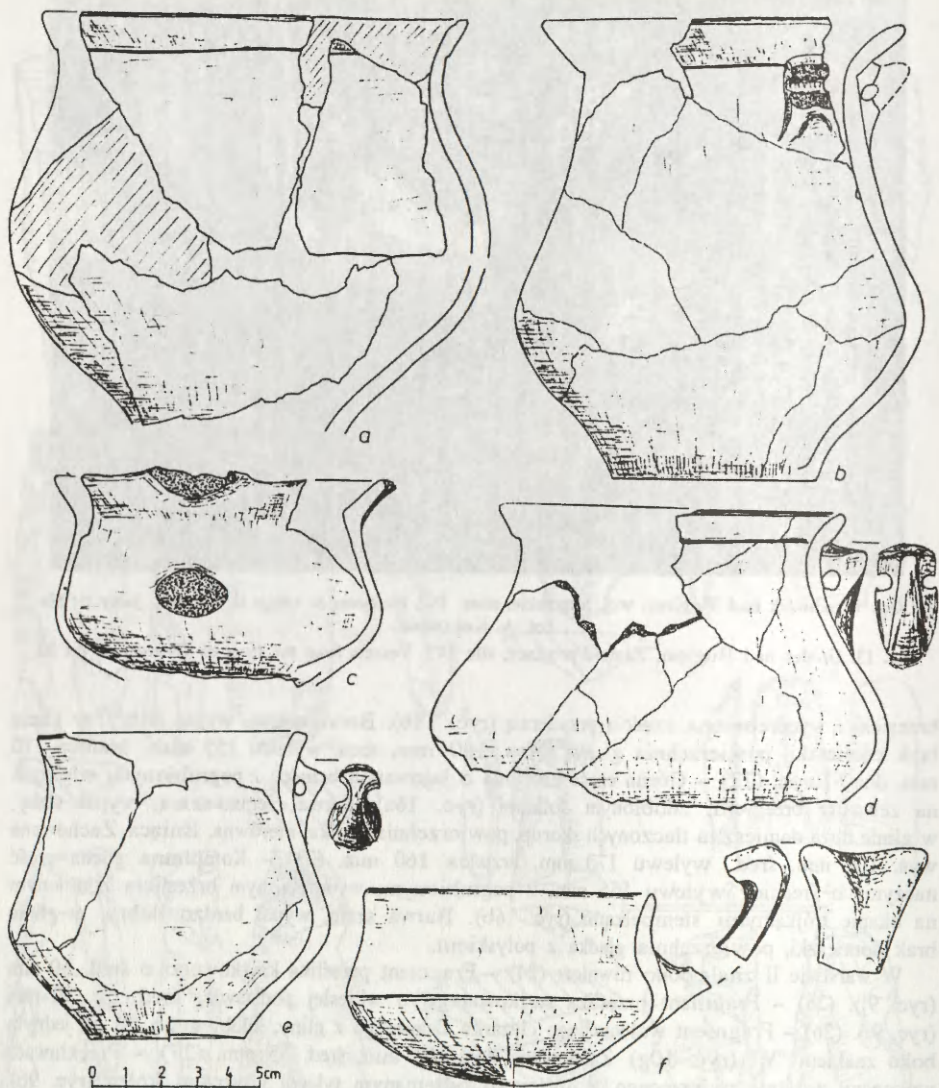
Ryc. 13. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, naczynia ze spągu II warstwy jamy nr 80.
Fot. A. Kokowski.

Fig. 13. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Vessels from the floor of II layer of pit 80.

brzegiem i wyodrębnioną częścią przydenną (ryc. 11b). Barwa czarna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Wys. 160 mm, śred. wylewu 155 mm, brzuśca 170 mm, dna 57 mm. (22) – Górna część naczynia o jajowatym brzuścu z pogrubionym, odgiętym na zewnątrz brzegiem, zdobionym dołkami (ryc. 16a). Barwa ciemno-szara, wypał słaby, w glinie duża domieszka tłuczonych skorup, powierzchnia gładka, nierówna, lśniąca. Zachowana wys. 105 mm, śred. wylewu 170 mm, brzuśca 160 mm. (23) – Kompletna górna część naczynia o średnicy wylewu 155 mm, z pogrubionym, wyodrębnionym brzegiem zdobionym na okapie trójkątnymi stempelkami (ryc. 16b). Barwa szara, wypał bardzo dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka z połyskiem.

W warstwie II znaleziono również: (24) – Fragment przeszlika krążkowego o śred. 50 mm (ryc. 9j). (25) – Fragment przeszlika stożkowego o wklęsłej podstawie, śred. ok. 50 mm (ryc. 9i). (26) – Fragment walcowatego ciężarka tkackiego z gliny, zdobionego (?) na jednym boku znakiem "V" (ryc. 10g). Zachowana wys. 62 mm, śred. 55 mm. (27) – Przekłuwacz wykonany z żebra zwierzęcego, z częściowo odłamanym tyłcem i ostrzem kolca (ryc. 9b). Zachowana dług. 112 mm, maksymalna szer. 21 mm. (28) – Dłuto wykonane z rozszczepionej kości długiej bydźlecia, posiadające zaokrąglony tyłec i półkoliste ostrze (ryc. 9d). Dług. 108 mm, szer. 26 mm, grub. 15 mm. (29) – Fragment starannie wygładzonego przedmiotu z kości o przekroju soczewkowatym – funkcja nieokreślona (ryc. 10e). Zachowana dług. 48 mm, szer. 14 mm, grub. 3 mm. (30) – Fragment wiórowca obubocznego z wyświeceniem użytkowym dwóch krawędzi, przerobiony na drapacz, a następnie na tuszczeń dwubiegunowy – krzemień świeciechowski (ryc. 12b); Dług. 60 mm, szer. 30 mm. Ponadto znaleziono jeszcze około 40 fragmentów ceramiki i tyle samo fragmentów kości zwierzęcych.

W-III-A zawierała niewielką ilość silnie rozdrobnionego materiału ceramicznego (około 50 fragmentów) i kości zwierzęcych (około 60 fragmentów). Wyróżniono następujące zabytki: (31) – Fragment ostrza kościanego wykonanego z rozpołowionego żebra zwierzęcego (ryc.

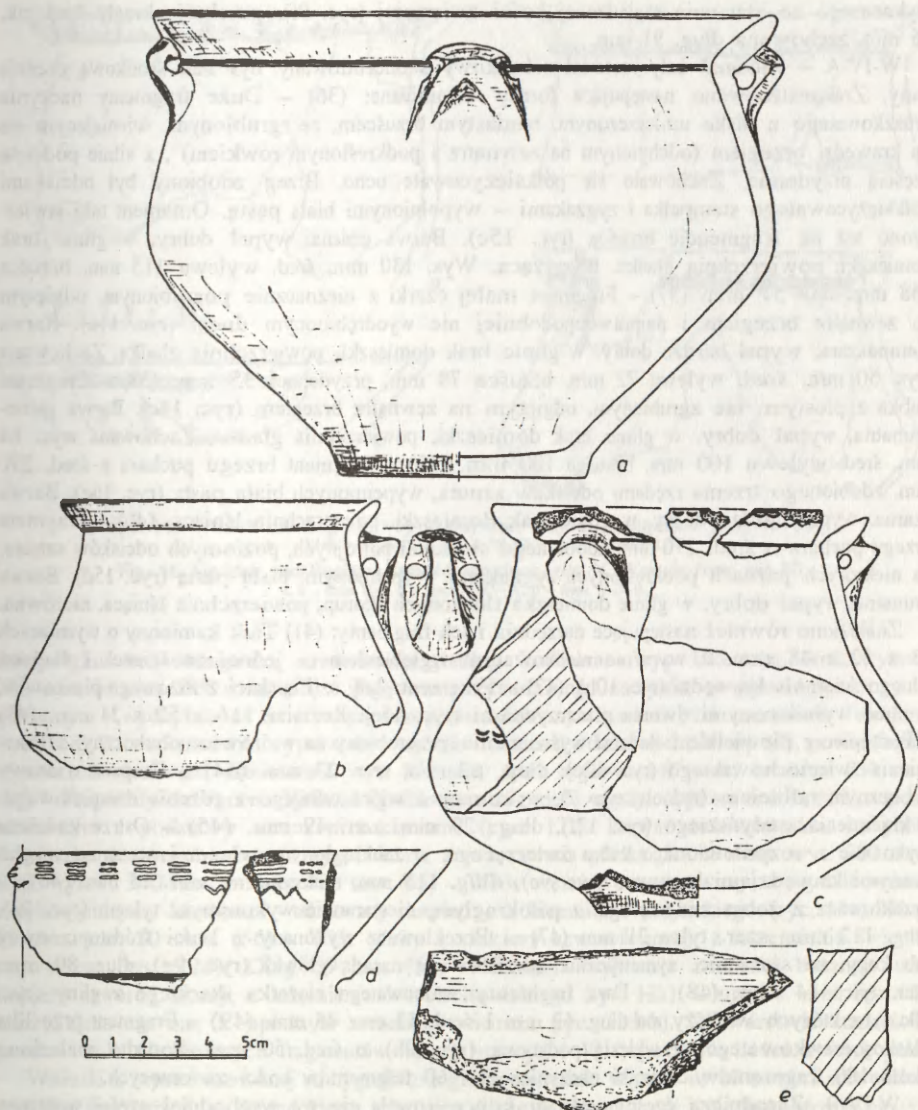

Ryc. 14. Gódek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, naczynia z jamy nr 80:
b,d,e. - z W-II, a - z W-III-B, c - z W-IV-A, f - z W-IV-B. Rys. E. Kokowska.

Fig. 14. Gódek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Vessels from pit 80:
b, d, e - from W-II, a - from W-III-B, a - from W-III-B, c - from W-IV-A, f - from W-IV-H.

9a). Dług. 90 mm, szer. u podstawy 22 mm. (32) - Drapacz wiórowy z bocznym odbiciem (rylcowczym?), wykonany z wióra odbitego z rdzenia dwupiętowego, z krzemienia wołyńskiego (ryc. 12g). Dług. 32 mm, szer. 16 mm. (33) - Zgrzebło z krzemienia wołyńskiego (ryc. 12i), o rozmiarach 46 x 44 mm.

W-III-B również zawierała niewielką ilość silnie rozdrobnionego materiału ceramicznego i kości zwierzęcych - w sumie około 100 egzemplarzy. Na głębokości 160-185 cm zlokali-

Ryc. 15. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan., 1C, naczynia z jamy nr 80:
b - z W-II, c-e - z W-IV-B, a - z W-IV-B. Rys. E. Kokowska.

Fig. 15. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Vessels from pit 80:
b - from W-II, c-e - from WIV-A, a - from W-IV-H.

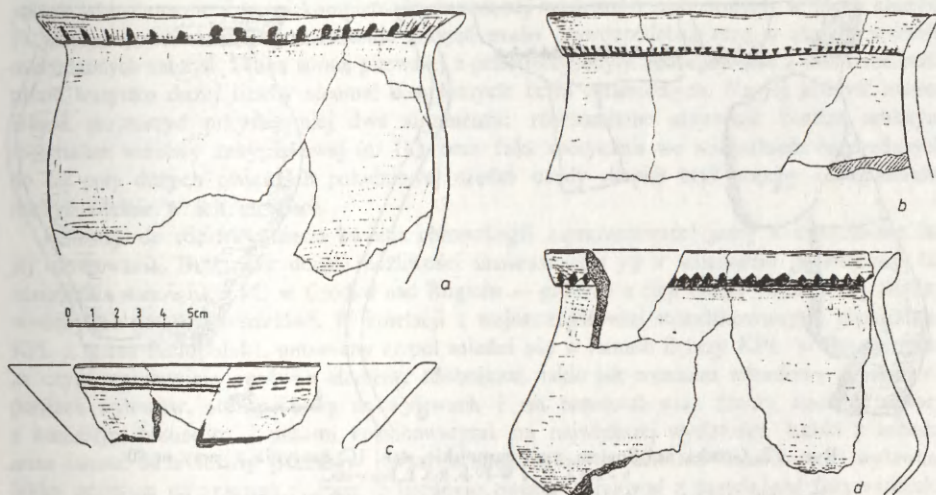
zowano fragmenty jednego naczynia, zalegające nad środkową częścią jamy (ryc. 7): (34) – Duże fragmenty baniastego naczynia, z pogrubionym, nieznacznie odgiętym na zewnątrz brzegiem i silnie zwężającą się partią przydenną (ryc. 14a). Barwa ciemnobrunatna, wypał słaby, w glinie domieszka tłuczonych skorup (?), powierzchnia gładka, nierówna z połyskiem. Wys. 128 mm, śred. wylewu 128 mm, brzuśca 144 mm. (35) – Trzon nieokreślonego narzędzia

wykonanego ze starannie zagładzonej kości zwierzęcej (ryc. 9f), przekrój okrągły śred. ok. 15 mm, zachowana długość 91 mm.

W-IV-A – niemal cały materiał zabytkowy skoncentrowany był nad środkową częścią jamy. Zrekonstruowano następujące formy ceramiczne: (36) – Duże fragmenty naczyń gruszkowatego z nisko umieszczonym, baniastym brzuścem, ze zgrubionym, ścieniającym się ku krawędzi brzegiem (odchylonym na zewnątrz i podkreślonym rowkiem), z silnie podciętą częścią przydenną. Zachowało się półksiężycowate ucho. Brzeg zdobiony był odciskami półksiężycowatego stempelka i zygzakami – wypełnionymi białą pastą. Ornament taki stwierdzono też na fragmencie brzuśca (ryc. 15c). Barwa czarna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka, błyszcząca. Wys. 130 mm, śred. wylewu 115 mm, brzuśca 158 mm, dna 57 mm. (37) – Fragment małej czarki z nieznacznie pogrubionym, odgiętym na zewnątrz brzegiem i najprawdopodobniej nie wyodrębnionym dnem (ryc. 11c). Barwa ciemnoszara, wypał bardzo dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Zachowana wys. 50 mm, śred. wylewu 72 mm, brzuśca 78 mm, przydennej 35 mm. (38) – Fragment kubka z prostym, nie zgrubionym, odgiętym na zewnątrz brzegiem (ryc. 14c). Barwa jasnobrunatna, wypał dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia gładka. Zachowana wys. 64 mm, śred. wylewu 100 mm, brzuśca 100 mm. (39) – Fragment brzegu puchara o śred. 270 mm, zdobionego trzema rzędami odcisków sznura, wypełnionych białą pastą (ryc. 16c). Barwa czarna, wypał bardzo dobry, w glinie brak domieszki, powierzchnia lśniąca. (40) – Fragment brzegu puchara o śred. 270 mm, zdobionego słupkami potrójnych, poziomych odcisków sznura, na niektórych partiach podkreślonych zygzakami, wypełnionymi białą pastą (ryc. 15d). Barwa brunatna, wypał dobry, w glinie domieszka tłuczonych skorup, powierzchnia lśniąca, nierówna.

Znaleziono również następujące narzędzia i ich fragmenty: (41) Tłuk kamienny o wymiarach 53 x 52 x 48 mm, z wyraźnie nieckowatym wgłębieniem na jednej ze ścianek i śladami silnego ścierania krawędzi (ryc. 10h). (42) – Fragment płyty szlifierskiej z różowego piaskowca, z silnie wyświeconymi dwoma płaszczyznami (ryc. 15e). Rozmiar 116 x 50 x 24 mm. (43) – Podtępiec z niewielkimi śladami wyświecenia, przerobiony na wiórowiec obuboczny, z krzemienia świeciechowskiego (ryc. 12c); długość 62 mm, szer. 23 mm. (44) – Drapacz wiórowy z bocznym odbiciem (rylcowczym?), wykonany z wióra odbitego z rdzenia dwupiętowego, z krzemienia wołyńskiego (ryc. 12f), długość 29 mm, szer. 19 mm. (45) – Ostrze kościane wykonane z rozpołowionego żebra zwierzęcego, z zaokrąglonym tyłcem i starannie wygładzonymi krawędziami bocznymi (ryc. 9c), długość 115 mm, maksymalna szer. 15 mm. (46) – Przekłuwacz z żebra zwierzęcego, z półokrągłym, niestarannie wykonanym tyłcem (ryc. 9e), długość 112 mm, szer. tyłca 21 mm (47) – Przekłuwacz wykonany z kości śródstopia owcy lub kozy, ze starannie, symetrycznie zeszlifowaną nasadą główki (ryc. 9g), długość 80 mm, szer. tyłca 14 mm. (48) – Dwa fragmenty walcowatego ciężarka tkackiego z gliny (ryc. 10c,d), z których większy ma długość 62 mm i śred. 53 oraz 48 mm. (49) – Fragment przeszlika płaskosoczewkowatego, z wklęsłą podstawą (ryc. 9h), o śred. 50 mm. Ponadto znaleziono około 100 fragmentów ceramiki naczyniowej i 60 fragmentów kości zwierzęcych.

W-IV-B. Zasadnicza część materiału koncentrowała się we wschodniej części warstwy. Z całą pewnością należy z nią łączyć również kompletną wazę odkrytą w niszy przy zachodniej ścianie części przydennej jamy (ryc. 7): (50) – Waza z nieznacznie odgiętym na zewnątrz brzegiem (podkreślonym głębokim rowkiem) i wyodrębnionym dnem, zaopatrzona w cztery kolankowate ucha umieszczone na przejściu brzegu w brzusiec (ryc. 15a). Barwa ciemnoszara, wypał dobry, glina bez domieszki, powierzchnia gładka z połyskiem, wys. 145 mm, śred. wylewu i brzuśca 195 mm, dna 75 mm. (51) – Kubek z kulistym dnem, prostym, ścieniającym się brzegiem, z wyraźnie zaznaczoną linią największej wydatości brzuśca oraz fragmentarycznie zachowanym uchem *ansa lunata* (ryc. 14f). Barwa jasnobrunatno-pomarańczowa, wypał dobry, w glinie domieszka drobnego piasku, powierzchnia gładka, wys. 60 mm, śred. wylewu 88 mm, brzuśca 98 mm. (52) – Fragment wazy z nieznacznie zgrubionym, wychylonym na zewnątrz brzegiem, z zachowanym jednym kolankowatym uszkiem (ryc. 11f). Barwa ciemnoszara, wypał

Ryc. 16. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, naczynia z jamy nr 80:
a-b - z W-II, c - z W-IV-A, d - z W-IV-B. Rys. E. Kokowska.

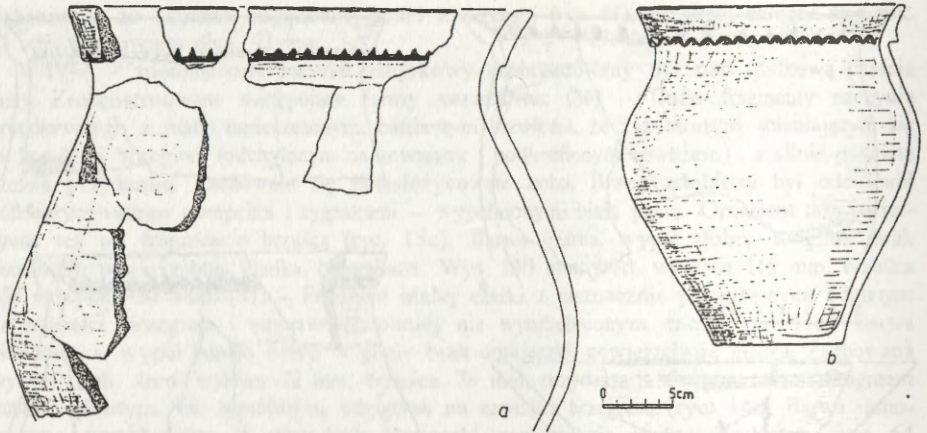
Fig. 16. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Vessels from pit 80:
a, b - from W-II, c - from W-IV-A, d - from W-IV-B.

dobry, glina bez domieszki, powierzchnia gładka. Zachowana wys. 105 mm, śred. wylewu 200 mm, brzuśca 188 mm. (53) - Fragment przysadzistego naczynia, ze zgrubionym, wyodrębnionym i wychylonym na zewnątrz brzegiem zdobionym na krawędzi szerokimi wcięciami (ryc. 16d). Barwa brunatna, wypał słaby, w glinie domieszka tłuczonych skorup (?), powierzchnia błyszcząca, nierówna. Zachowana wys. 95 mm, śred. wylewu 140 mm, brzuśca 164 mm. (54) - Fragmenty dużego naczynia ze zgrubionym, łagodnie wychylonym na zewnątrz brzegiem, zdobionym u podstawy szerokimi nacięciami (ryc. 17a). Barwa szaro-brunatna, w glinie domieszka tłuczonych skorup, wypał dobry, powierzchnia gładka. Zachowana wys. 300 mm, śred. wylewu 340 mm, brzuśca 420 mm. (55) - Wiór częściowo retuszowany, z wyświeceniami użytkowymi przy krawędzi - tak zwany sierpiec - z krzemienia wołyńskiego (ryc. 12a). Dług. 63 mm, szer. 30 mm. (56) - Wiór odbity z siekiery czworosiennej, z krzemienia świeciechowskiego (ryc. 12d). Dług. 59 mm. (57) - Siekiera wykonana z części bocznej dużej siekiery czworosiennej, z krzemienia świeciechowskiego (ryc. 12h). Dług. 71 mm, szer. 26 mm. Składa się ona z opisanym wcześniej wiórem (ryc. 12d+h). W warstwie znaleziono jeszcze około 60 drobnych fragmentów innych naczyń i 40 fragmentów kości zwierzęcych.

Wnioski z zaprezentowanej stratygrafii zalegania materiału w jamie nr 80 można sprowadzić do kilku spostrzeżeń, i tak: najwięcej zabytków silnie rozdrobnionych i niecharakterystycznych odnotowano w warstwie III; pozostałe warstwy zawierały go o wiele mniej, na korzyść dużych fragmentów kilku naczyń. O ile w warstwie III materiał zabytkowy występował równomiernie w całej jej miąższości, to w warstwach I, II i IV nieomal w całości zalegał partie spagowe.

Interesujący jest również rozkład form ceramicznych w poszczególnych warstwach. Duże naczynia baniaste, lub od nich pochodne zostały znalezione tylko w warstwie I. Kubki-czarki z niewyodrębnionym dnem - tylko w warstwie IV, w której stwierdzono też nieobecne w warstwach I-III sposoby ornamentowania brzegów przy pomocy sznura, stempelka i białej pasty.

Kolejne spostrzeżenie określa rozkład stratygraficzny cech charakteryzujących tektonikę form naczyń. Formy występujące w warstwie nr IV są generalnie bardziej przysadziste, dzięki nisko umieszczonej linii brzuśca. W wyższych nawarstwieniach dominują formy mające naj-

Ryc. 17. Gródek nad Bugiem, woj. zamojskie, stan. 1C, naczynia z jamy nr 80:
b – z W-I, a – z W-IV-B. Rys. E. Kokowska.

Fig. 17. Gródek nad Bugiem, Zamość province, site 1C. Vessels from pit 80:
b – from W-I, a – from W-IV-B.

większą wydętość brzuśca umieszczoną w połowie lub powyżej tej wysokości naczynia. Wyjątek stanowi naczynie flaszkowate z W-II (ryc. 14b) i forma o gruszkowatym profilu z tego samego nawarstwienia (ryc. 15b).

Interpretacja genezy wyróżnionych warstw może iść w dwóch kierunkach. Pierwsza propozycja przedstawia się następująco: W-IV-B – związana jest z najstarszą fazą nieintencjonalnego (?) zasypywania obiektu w trakcie jego użytkowania; W-IV-A – odpowiada końcowi okresu nieintencjonalnego (?) zasypywania obiektu w trakcie jego użytkowania, bądź też jest celową warstwą niwelacyjną; W-III-B – dokumentuje fazę najpewniej jednorazowego zasypiania części obiektu, po zaprzestaniu jego użytkowania według pierwotnej funkcji; W-III-A – dokumentuje fazę naturalnego zasypywania obiektu, mającego związek z oberwaniem się ścianek jamy na szerokości około 40 cm od strony WS-W-WN; W-II – związana jest z pierwszą fazą nowej funkcji jamy jako śmietnika – dołu odpadkowego; W-I – związana jest z drugą fazą funkcji śmietnikowo-odpadkowej tej jamy.

Druga koncepcja tłumaczyłaby obecność dużej ilości polepy w stropie jamy, jak też nieomal kompletnych naczyń w wypełniku na różnych poziomach, jako wynik jednoczesowego zawalenia się konstrukcji ją zadaszającej. Ta ostatnia mogła być wylepiona gliną, a nadto mieć kilka poziomów – na przykład formę "stryszka" lub półki umieszczonej pod dachem. Interpretacja taka zakładałaby jednak jednoczesowe zapełnienie całej jamy. Ponieważ nie znamy (z racji zniszczenia stanowiska) faktycznej głębokości omawianego obiektu nie możemy też zanegować możliwości zapełnienia jego większej części na przykład tylko poprzez oberwanie się górnych partii ścianek jamy. Należy na podstawie obserwacji głębokości poziomu calca w stosunku do aktualnej powierzchni gruntu prowadzonej w różnych częściach stanowiska 1C, a przede wszystkim danych z wykopalisk w latach pięćdziesiątych sądzić, że w okresie funkcjonowania jama nr 80 była przynajmniej o 50 cm głębsza⁷. Przeciwno takiej interpretacji przemawia

⁷ Wystarczy porównać informacje o głębokościach odkrywanych obiektów w sprawozdaniach z lat pięćdziesiątych: J. Kowalczyk, *Osada kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów w świetle badań 1954 r.*, WA, t. 23:1956, s. 23-48; J. Kowalczyk, *Badania osady kultury pucharów lejkowatych w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów, przeprowadzone w 1955 r.*, WA, t. 24:1957 s. 37-52; J. Kowalczyk, *Prace badawcze ...*, s. 314-321.

jednak zdecydowanie fakt niekompletności znaczącej większości znalezionych w jamie naczyń. Przyjmując ją należałoby jednocześnie przyjąć mało prawdopodobną tezę o magazynowaniu uszkodzonych naczyń. Słabą stroną pierwszej z przedstawionych koncepcji jest z kolei obecność mimo wszystko dużej liczby nieomal kompletnych form ceramicznych. Na jej korzyść można jednak przytoczyć przynajmniej dwa argumenty: równomierne nasycenie bardzo drobnym materiałem warstwy zasypiskowej (nr III), oraz fakt spotykania we wszystkich ze zbadanych do tej pory dużych obiektach południowej części osady skupisk brył polepy i fragmentów naczyń właśnie w ich stropach.

Pozostaje do rozstrzygnięcia kwestia chronologii zaprezentowanej jamy i ewentualnie faz jej użytkowania. Brak, jak dotąd, możliwości umieszczenia jej w schemacie periodyzacji faz zasiedlenia stanowiska 1C w Gródku nad Bugiem – głównie z racji braku całościowej analizy wydobytych dotąd materiałów⁸. W korelacji z najszczegółowiej stratyfikowanymi materiałami KPL z terenu Małopolski, omawiany zespół mieści się w ramach II fazy KPL w Bronocicach, za czym przemawiają zarówno elementy zdobnicze, takie jak ornament arkadowy na dolnych partiach wylewów, stempelkowy na wylewach i na brzuścach oraz formy naczyń: amfory z baniastym brzuścem i uchami kolankowatymi na największej wydętości, kubki z uchami *ansa luna a*, duże formy pucharów i wazy z zaokrąglonym załosem brzuśca oraz wylewem lekko odgiętym na zewnątrz⁹. Fazę II Bronocic należy korelować z rozwiniętą fazą wiórecka na Niżu Polskim, fazą IIIB KPL na Kujawach i fazami II-III tej kultury na dolnym Śląsku, co w chronologii bezwzględnej winno odpowiadać latom 2900-2700/2600 bc / 3540-3340/3180 p.n.e.¹⁰. Najpewniej wszystkie etapy wypełniania obiektu nr 80 mieszczą się w ramach tego właśnie przedziału chronologicznego. Zaprezentowany materiał w świetle aktualnego stanu badań osady w Gródku nad Bugiem nie upoważnia do podjęcia prób dalszych podziałów w ramach bronocickiej fazy II.

Trudno przecenić znaczenie stratygrafii w obrębie jamy nr 80 dla stratyfikacji materiałów z całej osady KPL na stanowisku 1C, czy też chociażby jej południowej części. Poczynione obserwacje można jedynie traktować jako punkt odniesienia dla całościowej analizy materiałów z tego stanowiska.

Katedra Archeologii UMCS
w Lublinie

A. KOKOWSKI

THE STRATIFACATED FEATURE OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE AT GRÓDEK NEAR BUG RIVER ZAMOŚĆ PROVINCE

In the season of 1988, an interesting object (pit No 80) was found in the centre of the investigated part of site 1C in Gródek on the Bug river. It contained archaeological material in four distinct horizons of its fill. (Fig. 7). In the pit roof, some rubble of adaubed clay and sherds of large vessels were found. The potsherds allowed for a complete reconstruction

⁸ Do momentu napisania tego tekstu nie opublikowana była jeszcze bazująca na materiałach z lat pięćdziesiątych praca autorstwa W. Gumińskiego pt.: *Gródek Nadbużny osada kultury pucharów lejkowatych*, Wrocław 1989 – która jednak nie wiele wnosi do zagadnienia podziału chronologicznego osadnictwa ludności kultury pucharów lejkowatych; jak również nie ogłoszone zostało studium S. Jastrzębskiego na temat osadnictwa tej kultury, w którym obszerna część poświęcona jest osadzie z Gródka nad Bugiem (praca doktorska w maszynopisie).

⁹ J. Kruk, S. Milisauskas, *Wyznne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie*, APolski, t. 26:1981, s. 89, 91-92.

¹⁰ J. Kruk, S. Milisauskas, *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego w Bronocicach, woj. kieleckie*, APolski, t. 28:1983, s. 267, 310.

of the vessels. Crushed vessels, or large crushed sherds were also discovered in the following layers: I, II, IVA and IVB. Layer III contained finely crushed material without any characteristics, which evenly filled the whole layer. The remaining layers contained this material in small quantities only.

Two possible interpretations concerning the layers and the vessels occurring in their floors have been proposed. The first one assumes that layer IVH was linked with the oldest phase of an unintentional filling of the pit, while it was still in use. It will constitute its first levelling layer. Layer IVA is linked with the final stage of the unintentional filling of the pit (it still remained in use). Layer IIIB is connected with the phase of the filling of the pit after it went out of use, which happened once. Layer IIIA is connected with the natural filling of the pit after its walls collapsed (at the breadth of 40 cm) (Fig. 6). Layer II belongs to the first, and, layer I, to the second phase during which the pit functioned as a refuse dump.

The other interpretation assumes that the pit was filled in once, after the roof above the pit collapsed. It is even possible that the vessels at the top were placed on some kind of a loft, or garret before the collapse.

The first of the presented versions is considered to be more probable.

The chronology of the object was correlated with phase II of the Funnel Beaker culture settlement in Bronocice. As far as absolute chronology is concerned, it corresponds to the years 2900-2700/2600 bc/3540-3340/3180 B.C.